

CONSIDERAȚIUNI PRIVIND SPECIFICUL GENEZEI ȘI DEZVOLTĂRII CAPITALISMULUI ÎN ȚĂRILE ASIEI ȘI AFRICII

Dumitru SÎRGHI

Universitatea de Stat din Moldova

Analizând un șir de lucrări generale și studii speciale, autorul evidențiază unele trăsături specifice ale genezei și dezvoltării capitalismului în țările orientale.

Cuvinte-cheie: *capitalism, imperialism, colonialism, coexistență, simbioză, societate tradițională, modernism.*

CONSIDERATIONS SUR LA SPECIFICITE DU PROCESSUS DE LA GENESE ET DU DEVELOPPEMENT DU CAPITALISME DANS LES PAYS DE L'ASIE ET DE L'AFRIQUE

En analysant une série des travaux généraux et des études spéciales, l'auteur a mis en lumière quelques traits spécifiques du processus de la genèse et du développement du capitalisme dans les pays orientaux.

Mots-clés: *capitalisme, impérialisme, colonialisme, coexistence, symbiose, système traditionnel, système moderne.*

Geneza capitalismului în lumea orientală a fost și rămâne o problemă care a atras și va atrage atenția istoricilor, sociologilor, economiștilor etc. Acest interes este condiționat de faptul că fără determinarea timpului și formelor nașterii capitalismului în țările Asiei și Africii, fără elucidarea particularităților desfășurării acestui proces nu poți rezolva alte probleme, precum: structura socială și tipul relațiilor economice din aceste state în trecut și în prezent, particularitățile civilizațiilor orientale în diferite perioade ale istoriei moderne și contemporane, nu poți percepe caracterul mișcărilor anticoloniale de eliberare națională și socială etc.

Studiile consacrate problemei în cauză demonstrează că rezolvarea ei a fost și rămâne un proces destul de anevoios, cauza fiind nu doar faptul că țările orientale în perioada trecerii spre capitalism erau colonii și semi-colonii și noile relații capitaliste au apărut și s-au dezvoltat în condițiile dictatului capitalului colonial, dar și faptul că trecerea spre capitalism s-a realizat de la regiune la regiune, de la țară la țară în condiții neomogene. Nivelul inițial de la care aceste popoare au pornit sau au fost propulsate pe făgașul capitalismului era foarte diferit. Însuși procesul genezei și dezvoltării capitalismului a decurs lent, într-o perioadă de timp extinsă, în unele regiuni nefiind încheiat nici la etapa actuală. În țările Asiei și Africii pot fi observate coexistența și simbioza celor mai diverse forme de capitalism și structuri tradiționale, o suprapunere de perioade (este dificil să sesizezi în spatele acestor forme eterogene generalul), lucru care a bulversat succesiunea etapelor genezei și dezvoltării capitalismului: gospodăria naturală ... mica producție de marfă ... producția capitalistă; manufactura ... fabrica și uzina ... trustul, sindicatul, corporația etc.; capitalismul clasic liberal ... capitalismul corporatist ... capitalismul corporatist etatist social orientat etc.

Adesea, modul de abordare a problemei în cauză, îndeosebi în istoriografia sovietică, a fost în mod direct influențat de factorii ideologic și politic. În anii 60-70 ai secolului trecut, când în legătură cu descompunerea sistemului colonial imperialist a apărut problema privind calea de dezvoltare a noilor state independente, istoricii sovietici acordau o atenție deosebită determinării limitelor cronologice ale procesului de constituire a capitalismului în lumea orientală. Reieșind din postulatele abordării formaționale a evoluției istoriei omenirii, cercetătorii tindeau să descopere embrioni ai capitalismului în perioada precolonială. Dezvăluirea potențelor interne de dezvoltare a capitalismului corespundea, se pare, postulatelor ideologice din acele timpuri. Materialele acumulate deveneau încă un argument în confirmarea concepției condamnării totale a colonialismului ca fenomen istoric. Astfel, în acești ani au fost realizate studii, în care se demonstra că geneza capitalismului în țările orientale s-a declanșat înainte de pătrunderea capitalului occidental [1]. V.M. Ștein, fost emisar al Internaționalei Comuniste în China, istoric sinolog, în cadrul dezbaterii problemei privind geneza capitalismului în Orient, organizată în 1962 de Institutul Popoarelor Asiei al AȘ a URSS, declara: „În privința unor țări din Orient chestiunea privind apariția elementelor capitalismului până la invazia europenilor poate fi considerată rezolvată. Acest lucru se referă, în primul rând, la China ... în mare măsură, la India. Materialele concrete, care urmează a fi acumulate, vor permite să fie dezvăluit specificul și gradul de intensitate a dezvoltării embrionilor capitalismului în țările din Asia, dar care nicăieri n-au atins acel grad de maturitate care ar permite

să recunoaștem existența în ele a sectorului capitalist” [2]. Însemne ale capitalismului puteau fi considerate prezența relațiilor marfă-bani, diferențierea socială în cadrul obștii, prezența muncii salariate etc. Această modalitate de abordare avea menirea să demonstreze legitimitatea și inevitabilitatea venirii epocii capitalismului în evoluția omenirii. Adică, însăși ideea legității istorice, văzută ca succesiune a formațiunilor social-economice, își găsea încă o confirmare. Același istoric V.M. Ștein afirma: „Să-ți închipui că în China domina starea de stagnare, în timp ce în Japonia feudalismul se dezvoltă, înseamnă să te dezici de învățătura marxistă privind dezvoltarea socială. Stagnare, îndeosebi în istorie, nu există. Deci și în Orient feudalismul se transforma, și în cadrul lui nu putea să nu apară elemente capitaliste... Nenorocirea acestor țări... (China, India) a constat în faptul că invazia europenilor s-a produs înainte ca embrionii capitalismului să se maturizeze și este firesc că dezvoltarea capitalismului a fost deformată în urma instaurării dominației colonizatorilor” [3]. O astfel de abordare teoretică a problemei privind geneza capitalismului nu doar era ideologizată, dar era și vulnerabilă în plan teoretic și metodologic. Capitalismul era considerat ca fenomen global, care automat transformă toate părțile existenței sociumului. Era îndeajuns să descoperi un însemn (spre exemplu, munca salariată) pentru a considera demonstrată geneza capitalismului.

Pentru că, în primul rând, în pofida așteptărilor, cercetările empirice n-au confirmat, ci, din contra, au pus sub semnul întrebării concepția procesului natural al genezei capitalismului în lumea orientală și, în al doilea rând, iarăși a intervenit politicul: în modul de abordare a problemei privind geneza capitalismului în țările Orientului în anii 70-80 ai sec. XX au avut loc anumite schimbări. Deoarece țările „lumii a treia” erau autsai-derii lumii contemporane, iar unele dintre ele au fost încadrate în „lagărul socialist”, altele fiind numite „țări ale orientării socialiste”, a fost enunțată concepția „căii necapitaliste de dezvoltare”. Această abordare contrazicea concepția despre formațiunile social-economice. Evident că politicul și ideologia s-au pomenit într-un dezacord evident. Se pare, această discrepanță dintre politic și ideologie a fost însă benefică pentru știință. La sfârșitul anilor 80 în istoriografie s-a încetățenit termenul „societate tradițională”, lucru considerat de unii istorici echivalent cu renunțarea la concepția formațională de abordare a problemei privind progresul istoric [4]. Au fost înaintate mai multe moduri de abordare a noțiunii „societate tradițională”. Pentru unii istorici „societatea tradițională este societatea în care peste 90% din populație activează în agricultură”, pentru alții „societatea tradițională este societatea preindustrială”. Alt grup de savanți consideră drept „societate tradițională societatea în care producția pe cap de locuitor este strict plafonată și în cadrul ei acest plafon nu poate fi depășit ... societatea care în perioada precolonială n-a realizat trecerea pe calea industrială de dezvoltare” etc. [5]. Dar, prevalarea criteriilor social-economice în aprecierea progresului a condiționat concluzia savanților, adepți ai acestei concepții, despre caracterul stagnant al „societății tradiționale” [6].

Această concluzie era combătută de rezultatele cercetărilor efectuate de savanții occidentali. Sinologul Feuerwerker în studiul său „Statul și economia în China imperială tardivă” constată că „perioada secolelor X-XIX a fost perioada unei creșteri extraordinare, după măsurile societății tradiționale, economice – populația și producția cerealelor a sporit de 5- 6 ori” [7]. Concomitent, în anii 80 ai secolului trecut au fost realizate și primele studii de pe pozițiile abordării civilizaționale a progresului istoric. Dar, la rândul său, abordarea civilizațională, impunând în prim-plan sistemul de valori, religia, mentalitatea și ignorând importanța autonomă a economiei, a generat alunecare spre altă extremă.

Constatăm că procesul genezei și dezvoltării capitalismului în Orient diferă esențial de modelul occidental de constituire considerat „clasic”. În majoritatea țărilor din Orient în ajunul colonizării lor prevalau relații patriarhale sau tradiționale. Doar în așa state ca China, Imperiul Marilor Moguli, Japonia se desfășurau transformări (deposedarea în masă a țăranilor de pământ, constituirea piețelor regionale și dezvoltarea relațiilor marfă-bani, manufacturile private, ideologia și mișcările reformiste etc.), pe care istoricii sunt tentați să le definească drept componente ale procesului de geneză a capitalismului [8]. Din diferite cauze, aceste fenomene nu s-au generalizat și, drept rezultat, la sfârșitul sec. al XVI-lea – începutul sec. al XVII-lea aceste state nu au pășit pe făgașul capitalismului. China a fost subjucată de triburile manciuriene, returnată spre sistemul tradițional și până în 1911 va fi sub guvernarea dinastiei străine Qing [9]. Imperiul Marilor Moguli s-a destrămat sub loviturile marathilor și afganezilor, fiind colonizat ulterior de către britanici [10]. În Japonia, odată cu instaurarea celui de al treilea shogunat Tokugawa, s-a realizat o nouă reeditare a relațiilor tradiționale medievale [11]. Or, dacă acceptăm poziția istoricilor orientaliști [12], care localizează debutul procesului de geneză și dezvoltare a capitalismului la hotarul secolelor XVI–XVII, atunci acest prim început a fost ratat. Orientul a întârziat în timp practic în comparație cu Occidentul cu două etape (cea a acumulării inițiale și genezei capitalismului și a capitalismului de manufactură) pe calea evoluției capitaliste.

Fenomenul genezei și dezvoltării capitalismului oriental a prins iarăși contururi, luând amploare începând cu mijlocul sec. al XIX-lea. Veridicitatea acestui fapt este acceptată de majoritatea istoricilor. Însă, istoricul rus N.I. Krugov, implicat în discutarea problemelor metodologice privind geneza capitalismului în țările Orientului în perioada postsovietică, consideră că istoriografiei sovietice a anilor 70-80 în abordarea problemei privind geneza capitalismului îi este imanent și păcatul „europocentrismului”, deoarece legând geneza capitalismului oriental de mijlocul sec. al XIX-lea această istoriografie „explică istoria țărilor Orientului prin prisma istoriei Occidentului”. Căci „acest hotar – încheierea revoluției industriale în Europa, dacă era un hotar și pentru Orient, era doar în virtutea creșterii presiunilor din partea țărilor occidentale” [13].

Acest proces de genază și dezvoltare a capitalismului oriental practic s-a suprapus în timp cu încheierea colonizării lumii orientale de către principalele țări capitaliste și cu crearea unui sistem colonial al imperialismului. Or, dacă între capitalismul occidental timpuriu și colonialism nu exista o legătură directă (marile descoperiri geografice și imperii coloniale au fost realizate de Spania și Portugalia, regate pur feudale), atunci capitalismul timpuriu oriental și imperialismul colonial s-au dezvoltat ca fenomene înrudite, aflate într-o legătură de cauzalitate evidentă. Imperialismul colonial a fost condiționat de factori demografici, de motivații umanitare, științifice, religioase, de inițiative personale, de necesități politice și strategico-militare, dar și de interese economice [14]. Revoluția industrială a stimulat comerțul colonial: căutarea metalelor prețioase, materia primă pentru industrie (cupru, metale neferoase, bumbac etc.), noile debușuri pentru produsele manufacturate. Jules Ferry, unul dintre liderii politici ai Republicii a Treia franceză, deschis a menționat că „politica colonială este fiica politicii industriale”, iar Joseph Chamberlain, fost ministru de Externe și șef al guvernului britanic, afirma în 1896: „Imperiul – acesta este comerțul” [15]. Realizarea acestor deziderate a necesitat dezvoltarea capitalismului în colonii și semicolonii. Expansiunea colonială din a doua jumătate a sec. al XIX-lea a fost condiționată și de necesitatea investirii capitalurilor, devenite excesive în Occident, în lumea orientală în care atingerea scopului final – profitul – devenise mult mai lesnicioasă în comparație cu lumea occidentală. Cheltuielile de producție în Occident spre această perioadă sporise esențial. Rata plusprofitului de la capitalul productiv din metropole la sfârșitul sec. al XIX-lea era în medie de 3%, pe când în colonii – de 15%. Ca urmare, către 1917 veniturile burgheziei engleze de la capitalurile investite peste hotare (în principal în colonii) erau de 5 ori mai mari față de veniturile obținute în urma comerțului extern [16]. Exportul de capital a generat starea când în industria din colonii predomina capitalul străin. În India la începutul sec. XX în industria postavului, a țesăturilor de bumbac, industria zaharului, în gospodăriile de plantații peste 50% din capitalurile investite aparțineau englezilor etc. [17]. Drept urmare, către debutul sec. al XX-lea au fost colonizate 90,4% din suprafața Africii, 98,9% din suprafața Polineziei, 56,6% din suprafața Asiei, 27,2% din suprafața Americii. Din cele 140 mlrd. mărci investite peste hotare de către Marea Britanie, Franța și Germania 44 mlrd. (31%) reveneau Asiei, Africii și Australiei [18]. Acest factor extern – imperialismul colonial – a fost adesea principalul printre factorii care au condiționat dezvoltarea procesului de modernizare a țărilor Asiei și Africii, cauzele interne jucând un rol secundar, neesențial. „Necesitatea realizării mărfurilor, a căror cantitate permanent crește, gonește burghezia pe tot întinsul globului pământesc... Prin perfecționarea rapidă a tuturor mijloacelor de producție și prin înlesnirea nemărginită a mijloacelor de comunicații burghezia atrage în sfera civilizațiilor toate națiunile... prețurile ieftine ale mărfurilor ei sunt artileria grea, cu ajutorul căreia ea dărâmă toate zidurile chinezești ... Ea silește toate națiunile să-și însușească modul de producție al burgheziei, dacă nu vor să piară; le silește să introducă la ele așa-numita civilizație, adică să devină burgheze. Într-un cuvânt, ea își creează o lume după chipul și asemănarea sa” [19]. Acest concept al „determinismului economic”, expus de K.Marx și F.Engels în „Manifestul Partidului Comunist”, nicicând, așa cum a arătat practica istorică, n-a funcționat direct și, de rând cu cauzele, economice au fost și alți factori la fel de importanți care au contribuit la dezvoltarea capitalismului ca sistem social-economic [20]. Totodată, deținătorii capitalului colonial, deși obiectiv erau cointeresați în modernizarea lumii orientale, nu-și doreau în persoana capitalului autohton un concurent, din care cauză mereu creau piedici în calea avansării acestuia. Jules Meline, unul dintre părinții protecționismului francez, afirma în 1899 că este necesar „de a descuraja anticipat orice tentative de industrializare, care ar putea apărea în coloniile noastre” și „de a obliga posesiunile noastre de peste mare să procure produsele manufacturate în metropolă...” [21]. Totuși, în pofida doleanțelor subiective ale purtătorilor capitalului colonial, sub influența factorilor obiectivi (coloniile și semicoloniiile au devenit parte componentă a pieței mondiale capitaliste, a gospodăriei mondiale capitaliste, fiind încadrate în procesul diviziunii muncii la scară mondială), la începutul sec. al XX-lea în multe țări ale Asiei și Africii era deja prezent sectorul capitalist.

Generat în mare măsură de cauze externe (colonialismul și apoi capitalul colonial... au jucat rolul decisiv al factorului extern... care nu doar a trezit structura tradițională a Orientului, dar și i-a comunicat un nou ritm de dezvoltare ascendentă... aceasta a fost condiția *sine qua non* pentru dezvoltarea ulterioară, pentru nașterea noii calități [22]), mai puțin fiind un rezultat al evoluției firești a lumii orientale), procesul genezei și dezvoltării capitalismului în lumea orientală s-a desfășurat într-un mod specific, distinct de calea pe care a parcurs-o capitalismul occidental.

Prezența și dominația capitalului colonial practic a exclus concurența liberă, condiție *sine qua non* pentru maturizarea capitalului național autohton și a făcut dificilă diferențierea antreprenorilor aborigeni: majoritatea antreprenorilor se ruinau, iar minoritatea, care se menținea pe linia de plutire, rămânea în rolul de partener inferior al colonizatorilor.

Majoritatea țărilor orientale a pășit peste faza capitalismului de manufactură. Apărând și funcționând în scopul deservirii capitalismului străin, manufactura orientală constituia doar o parte a structurii economiei coloniilor și semicoloniiilor și doar într-o măsură nesemnificativă determina dimensiunile reproducerii economiei coloniilor și semicoloniiilor în totalitatea sa.

În țările Asiei și Africii au fost distincte și sursele acumulării inițiale de capital. Au lipsit cu desăvârșire astfel de surse cum ar fi: comerțul extern neechivalent, expansiunea colonială, politica protecționistă de stat, înlesnirile fiscale etc. Însă, erau prezente alte izvoare: comradismul, cămătarismul, specula, mita, formele arhaice de exploatare a producătorilor etc.

Drept urmare a transformării acestor țări în apendice agrare și izvor de materie primă agricolă a metropolelor, capitalismul adesea era implementat mai rapid în gospodăria sătească. Gospodăriile de plantații, create de colonizatori, erau în esență întreprinderi capitaliste.

Încălcarea succesiunii etapelor de constituire și dezvoltare a capitalismului în țările Orientului își află expresia în faptul că coloniile și semicoloniiile nu au cunoscut ca etapă deosebită în dezvoltarea civilizației industriale capitalismul de fabrică și uzină, care va fi realizată aici doar după cucerirea independenței naționale de către popoarele orientale, adică după cel de al doilea război mondial.

Așadar, în a doua jumătate a sec. al XIX-lea colonizatorii au devenit evident cointeresați în dezvoltarea economiei producătoare de marfă în colonii (marfă specifică – materie primă agricolă – inițial brută, apoi semifabricată, materii prime minerale), dar prin prezența și acțiunile lor îngreuiau trecerea acestor popoare spre capitalism, făcând-o anevoioasă și întortocheată. Prin întreaga lor activitate ei obiectiv au contribuit la apariția unor forme pestrițe de trecere la noile relații de producție, inclusiv la nașterea diverselor forme de capitalism, care au constituit baza reproducerii economiei coloniale decenii în șir până la căderea sistemului colonial mondial.

Încălcarea și chiar întreruperea mersului firesc al dezvoltării social-economice a țărilor Asiei și Africii în perioada genezei și dezvoltării capitalismului constă în faptul că colonizatorii, în cazul când erau interesați, implementau în țările Asiei și Africii forme superioare de capitalism – producția de fabrică și uzină, ignorând faptul că societatea colonială încă n-a încheiat etapa preliminară de evoluție. Drept urmare, lumea orientală intră într-o nouă etapă, superioară, de dezvoltare pe părți, prin elemente în parte, în condițiile menținerii relațiilor precedente și a înapoierii sale. Mai mult ca atât, colonizatorii au întrerupt legăturile interregionale ale țărilor coloniale, procesul constituirii pieței brațelor libere de muncă, echilibrul dintre ramurile economiei etc.

În urma influenței capitalului colonial asupra țărilor orientale pe parcursul celei de-a doua jumătăți a sec. al XIX-lea, în unele țări orientale a fost declanșat, iar în altele a fost accelerat procesul de tranziție de la societatea tradițională spre societatea capitalistă.

Capitalismul în colonii și semicolonii nu putea să se afirme, așa cum s-a afirmat în Europa, în cadrul unui sector unitar. Relațiile capitaliste apar și se dezvoltă sub forma micii producții de mărfuri, a capitalismului cămătăresc, capitalismului negustoresc etc., principalul în plan cantitativ fiind capitalismul mărunț, iar paralel cu aceste forme bizare apar uneori și întreprinderi capitaliste moderne – fabrici și uzine.

În istoriografie există părerea precum că în condițiile colonialismului economia țărilor coloniale „s-a po-
menit divizată în două sectoare – tradițional, care funcționa conform legităților gospodăriei naturale și sectorul străin, apărut ca un corp introdus din afară de către colonizatori și care era un fel de enclavă în economia acestor țări” [23]. În viziunea adepților acestei concepții, ambele sectoare se dezvoltau paralel fără a se intercala și a se influența reciproc, menținându-se autonome timp îndelungat. Aceste poziții au la bază părerea lui V.I. Lenin, expusă în lucrarea „Imperialismul – stadiul superior al capitalismului”, realizată de dânsul în 1916

în baza compilării operelor vestiților economiști britanici J.S. Mill și J.A. Hobson, ale socialistului austriac Hilferding și ale Rozei Luxemburg [24], care considera că în colonii în debutul sec. XX exista sectorul capitalist, însă acest sector a apărut nu în mod firesc, ci a fost introdus de către colonizatori și apare sub formă de enclavă, rămânând străin aborigenilor [25].

Concomitent a fost enunțată și altă părere – despre sinteza a două căi de dezvoltare social-economică pe parcursul întregii perioade a colonialismului [26]. Practica istorică a demonstrat că pe măsura pătrunderii tot mai semnificative a capitalului european în țările Orientului, implementării de către colonizatori a noilor relații sociale tot mai evident devine faptul că colonizatorii nu erau în stare și nici nu doreau să transforme radical societatea colonială, iar sistemul tradițional nu mai era capabil să se mențină în starea veche. În colonii se observă un proces de influență reciprocă și de interpătrundere a elementelor „vechi” și „noi”. În procesul acestei interacțiuni ambele componente treptat se acomodează una față de alta. Are loc o împletire, interpătrundere, simbioză a elementului „asiatic” cu cel „european”. Pentru a se stabili în cadrul societății tradiționale, capitalismul era obligat să accepte componente ale sistemului tradițional, adică parțial să coboare la nivelul acestui sistem oriental, să împrumute forme perimate de activitate, pentru a avea posibilitatea să se implanteze mai profund în realitatea colonială. Colonizatorii conlucrau destul de activ cu cămătarii locali, cu cercurile compradore, cu antreprenorii autohtoni în procesul angajării forțelor de muncă, construcției întreprinderilor, cu negustorii locali pentru a-și realiza mărfurile etc. Astfel, capitalul străin mai rapid obținea supraprofiturile jinduite. Într-o măsură semnificativă acest lucru și explică cointeresarea colonizatorilor în perpetuarea stării de înapoiere a coloniilor și semicoloniiilor.

Pe de altă parte, capitalul autohton, concurând și colaborând cu cel străin, era obligat să se acomodeze la noile condiții, să se ralieze la capitalul străin, prin formele de organizare, metodele de activitate, sistemul de exploatare a muncii etc. În rezultat, se desfășura un proces specific de acomodare și intercalare a două tipuri de capital care împreună formează sectorul capitalist al economiei înapoiate de tranzit a țărilor orientale împovărate cu multiple și semnificative reminiscențe ale sistemelor tradițional și patriarhal.

Un grup de istorici orientaliști sovietici au consacrat problemei sintezei tradiționalului și modernului în lumea orientală un studiu special, încercând să demonstreze, dar de fapt să acomodeze concepția formațională de abordare a istoriei universale la noile realități politice, dar și științifice, caracteristice mijlocului anilor 80 ai secolului trecut – perioadei restructurării gorbaciioviste [27]. Savanții L.Reisner, N.Simonia, A.Ionova, E.Galici, A.Gordon, A. Juravcki și A.Petrov, toți specialiști de bază ai unor instituții universitare și academice, reieșind din postulatul, considerat de dâșii axiomatic, că „cea mai evidentă trăsătură a evoluției societăților orientale din timpul expansiunii coloniale și până în prezent este sinteza structurilor tradițională și modernă”, au înaintat „problema sintezei tradiționalului și modernului ca parte componentă a învățaturii despre dezvoltarea formațională a societății umane” în scopul completării lacunelor condiționate de ignorarea de către istoriografia marxist-leninistă a învățaturii clasicilor K.Marx, F.Engels și V.Lenin privind „fazele de tranziție a dezvoltării formaționale, adică a fazelor de evoluție a societății, care se disting prin neomogenitatea formațională sau caracterul sintetic (intercalării și coexistenței în compromis a elementelor structurale formaționale eterogene la toate „etajele” societății – de la bază la suprastructură)” [28]. Fără îndoială, problema sintezei tradiționalului și modernului a fost și rămâne una dintre problemele-cheie ale istoriei Orientului în epoca colonialismului. Dar, puși sub presiunea comenzii politice și ideologice să demonstreze încă o dată unicitatea caracterului științific al marxism-leninismului autentic, purificat de vulgarismele staliniste – hrușciioviste – bregneviste etc., autorii studiului practic au enunțat aceeași concluzie privind realizarea progresului istoric universal prin trecerea inevitabilă succesivă de la o formație social economică la alta superioară: de la sclavagism la feudalism, de la feudalism la capitalism și de la capitalism la societatea fără clase antagoniste a prosperării generale – comunistă. Doar insistă asupra faptului că obligatoriu între aceste formațiuni există faza de tranziție, în cadrul căreia și este prezentă sinteza elementelor sistemului perimat în decădere și ale celui nou în ascensiune, adică sinteza tradiționalului și modernului. Spre deosebire de istoricii care considerau drept „societăți tradiționale” toate societățile preindustriale, dându-i astfel acestei noțiuni un caracter general, autorii în cauză propun o altă abordare a noțiunilor „tradițional - modern”. Aceste categorii ei le consideră legate nemijlocit de tipul și nivelul dezvoltării formaționale, abordându-le ca „noțiuni concret-istorice”, adică una și aceeași structură social economică sau politică la o fază a evoluției formaționale poate fi considerată modernă, iar la altă fază – tradițională [29]. Deși au avut ca instrument de verificare a adevărului istoric „loja lui Procrust” – teoria formațională marxist-leninistă, totuși autorii au și anumite merite în dezvoltarea problemei

privind sinteza tradiționalului și modernului în evoluția societăților orientale: ideea schimbării corelației dintre tradițional și modern la diferite faze de evoluție a societăților coloniale; evidențierea faptului că tradiționalul în Orient nu se modernizează de la sine, dar anume în procesul de sinteză; părerea că sinteza în mod obiectiv este un compromis social; afirmația că rezultatul final al coexistenței este de obicei transformarea tradiționalului în modern, adică moartea s-au descompunerea tradiționalului, lucru obiectiv posibil dar nu și inevitabil etc.

Mai puțin acceptabilă pare a fi indicația privind „antagonismul dintre tradițional și modern, pentru că modernul (structurile formaționale în proces de naștere) este negarea tradiționalului (structurilor formaționale muribunde)”. Cel mai elocvent exemplu al sintezei și coexistenței tradiționalului și modernului îl prezintă Japonia contemporană, care a construit o civilizație industrială modernă cu o față exclusiv tradițională japoneză.

Așadar, putem concluziona că spre mijlocul sec. al XIX-lea în Orientul colonizat se dezvoltă producția de mărfuri și apăreau primii embrioni ai capitalismului. Nașterea firească, dar și transplantarea capitalismului în colonii și semicolonii în ultima treime a sec. al XIX-lea – începutul sec. al XX-lea a condiționat apariția, extinderea și consolidarea sectorului capitalist, sector care în cadrul economiei orientale treptat a devenit dacă nu dominant cantitativ, atunci determinant calitativ. Acest sector a direcționat evoluția majorității societăților orientale pe întreg parcursul secolului al XX-lea, iar după eșecul proiectului sovietic al „orientării socialiste” de la sfârșitul acestui secol a devenit unicul reper ce ghidează evoluția acestei lumi. Consolidarea capitalismului autohton a constituit premisa obiectivă a inițierii și dezvoltării mișcării anticoloniale de eliberare națională. Dialectica evoluției capitalismului mondial anume și constă în faptul că, dezvoltându-se în colonii și semicolonii, el generează și acutizează contradicțiile care nasc mișcarea de eliberare națională și socială a popoarelor orientale. În rezultatul consolidării și afirmării capitalismului național în țările orientale, antagonismul dintre necesitatea cuceririi independenței coloniilor și semicoloniiilor și sporirea dependenței lor în urma expansiunii imperialiste permanente se adâncește și se acutizează. Or, atingerea unui anumit grad de maturitate a sectorului capitalismului național în Orient constituie cauza fundamentală a declanșării crizei sistemului colonial al imperialismului și dezvoltării așa-numitului proces istoric „Trezirea Asiei”, a celui șir de revoluții care urmăreau scopul creării statului național – mediul cel mai adecvat necesităților dezvoltării civilizației industriale în lumea orientală.

Referințe:

1. О генезисе капитализма в странах Востока (XV - XIX вв.). - Москва, 1962; Генезис капитализма в промышленности. - Москва, 1963; Возникновение капитализма в промышленности и сельском хозяйстве стран Европы, Азии и Америки. - Москва, 1968.
2. Штейн А.Л. Были ли в экономике стран Востока элементы капитализма до вторжения европейских держав. - În: О генезисе капитализма в странах Востока (XV - XIX вв.), с.210-211.
3. Ibidem, p.210.
4. Кругов Н.И. Методологические аспекты изучения капитализма в странах Востока, с.390 // ntv.hist.asu.ru/biblio/brod3/389-393.html
5. История Востока. - Москва, 2000, т.1, с.7-13; Васильев Л.С. История Востока. - Москва, 1998, т.2, с.250-259; Теория «традиционное общество» и «модернизация». - În: Развитие азиатских обществ XVII – нач. XX в. Современные западные теории. Вып. 1. - Москва, 1990.
6. Кругов Н.И. Op. cit., p.392.
7. Развитие азиатских обществ XVII – нач. XX в.: Современные западные теории, вып.1. - Москва, 1990.
8. Гальперин А.Л. К вопросу о генезисе капитализма в Японии, с.5-24; Антонова К.А. О генезисе капитализма в Индии, с.17-196; Гамаюнов Л.С. Павлов В.И. Относительно уровня социально-экономического развития стран Востока до превращения их в колонии и полуколонии, с.363-394. - În: О генезисе капитализма в странах Востока (XV-XIX вв.); Социально-экономические проблемы генезиса капитализма. - Москва, 1984.
9. Новая история Китая. - Москва, 1972.
10. Новая история Индии. - Москва, 1961.
11. Гальперин А.Л. Op. cit., p.9.
12. *A se vedea:* О генезисе капитализма в странах Востока (XV-XIX вв.); Генезис капитализма в промышленности.
13. Кругов Н.И. Op. cit., p.391.
14. Verstein E. Milza P. L'histoire du XIX siècle. - Paris, 2000, p.489-508.
15. Ibidem, p.489.
16. Ленин В.И. Полн. собр. соч., т.27, с.361.

17. Розалиев Ю.И. Новая и новейшая история стран Азии и Африки.- Москва, 1987, с.85.
18. Ленин В.И. Полн. собр. соч. Т.27, с.361.
19. Маркс К., Энгельс Ф. Собр. соч., т.4, с.427-428.
20. Max Weber. Etica protestantă și spiritul capitalismului. - București, 2003.
21. Berstein E. Milza P. L'histoire du XIX siècle, p.489.
22. Васильев Л.С. История Востока, т.2, с.412.
23. Rozaliev Iu.N. Op. cit., p.96.
24. Mill J.S. Principii de economie politică cu unele aplicări la filosofia socială; Hobson J.A. Problemele sărăciei și șomajului; Dezvoltarea capitalismului contemporan; Imperialismul; Гильфердинг Р. Финансовый капитал; Люксембург Р. Накопление капитала.
25. Ленин В.И. Полн. собр. соч., т.30, с.35.
26. Генезис капитализма в промышленности. - Москва, 1963; Эволюция восточных обществ: симбиоз традиционного и современного.- Москва, 1984.
27. Эволюция восточных обществ: симбиоз традиционного и современного; Социально-экономические проблемы генезиса капитализма. - Москва, 1984.
28. Эволюция восточных обществ: симбиоз традиционного и современного, с.5-7.
29. Ibidem, p.6.

Prezentat la 13.11.2012